

سیاره‌ی شعر در مدار کودکی

اطلاعاتی درباره‌ی شعر کودک و رهنمودهایی پیرامون آن^۱

ترجمه‌ی: سارا باران

آیا شعر برای کودکان اهمیت دارد؟

شعرهای زیبایی برای کودکان وجود دارد؛ بعضی قدیمی، بعضی جدید، بعضی بی‌زمان و بعضی کاملاً مدرن. کودکان تکرار را دوست دارند و همچنین آن‌ها ریتم را دوست دارند و به این خاطر است که آن‌ها دوست دارند شعرهای مورد علاقه‌شان را بارها و بارها بشنوند.

اغلب کودکان والدین‌شان را با از بر کردن سریع شعرهای‌شان متعجب می‌کنند. شعر کودک مهم است زیرا زمانی که پدر یا مادر شعری را برای کودک از روی نوشته یا از بر می‌خواند، رابطه‌ی نزدیک‌تری با کودک برقرار می‌کند. توجهی خاص به کودک ارزانی می‌کند، او این توجه را احساس می‌کند و رضایت‌مندانه پذیرایش می‌شود. شعرهای طنزآمیز کودکان را به خنده وا می‌دارند و مشهور است که خنده بهترین درمان است. خندیدن فضا را منبسط می‌کند و حال و هوای دلپذیری به دست می‌دهد.

شعر پیشرفت زبانی کودک را موجب می‌شود و گنجینه‌ی واژگانش را وسعت می‌بخشد. «با من حرف بزن!» و «با من بازی کن!» دو خواسته‌ی کودک است. او دوست دارد سرگرم باشد و لذت ببرد به عبارت دیگر او می‌خواهد ارتباط برقرار کند. شعر کودک می‌تواند این نیاز را برآورده کند. کودک با از بر کردن و تکرار شعرها به توانایی گوش دادن و مهارت کشف و درک، دست می‌یابد. اما این مسئله به هیچ وجه نباید به صورت تکلیفی برای کودک در آید و شکل اجباری به خود بگیرد. بلکه بر عکس باید بر روش‌های بازی مدار و آسان به کودک شادی بخشد و در عین حال روح شعر را بیاموزد. شعر کودک ارزش تعلیمی بالایی دارد. در شعر تجربیات بازتاب می‌یابند و مخاطب را به تعمق و اندیشه وا می‌دارند. آن‌چه شناخته شده است، دوباره شناسانده می‌شود و کودک با اشتیاق بیش‌تری به تجربیات تازه‌تر دست می‌یابد.

کودکان به طور طبیعی کنجکاو و جست‌وجوگرند. مشتاق دانستن و علاقه‌مند به یادگیری. با کمک شعر می‌توان به این نیاز کودکان پاسخ داد و این حس را در او تقویت کرد. در انتخاب شعر برای کودکان حق انتخاب زیادی وجود دارد و این مسئله تصمیم‌گیری برای انتخاب شعر را دشوار می‌سازد. هر کودک با کودک دیگر فرق می‌کند و ذائقه‌ی متفاوتی دارد. از آن جایی که هر کس کودک خود را بهتر از دیگران می‌شناسد باید بنا به احساس و شناخت خود عمل کند. خوب، چیزی است که چشمان مشتاق و چهره‌ی درخشان کودک، پس از خواندن شعر به ما می‌گوید. اغلب بزرگسالان شعرهایی را از دوران کودکی خود به یاد دارند که با آن پیوند درونی و عاطفی برقرار کرده‌اند و آن شعرها را مشتاقانه به کودک خود منتقل می‌کنند. شعر کودک برای کودک راهی به سوی شعر به مفهوم عام می‌گشاید و شوق او را در کل نسبت به ادبیات بیدار می‌کند.

چرا وزن در شعر کودک اهمیت دارد؟

شعر موزون کودک در واقع سابقه‌ی دیرینی دارد. ما در کهن‌الگو برای کودکان شعر خوانده و به آن‌ها منتقل کرده‌است. شعر کودک جادوی جاودانه‌ای است که ارتباط ناگسستنی با کودک ایجاد کرده‌است. آن چه مشخصه‌ی شعر کودک است ریتم و وزن تکرارشونده‌ی آن است. کودکان ریتم و موسیقی تکرارشونده را دوست دارند. شعر یا خوانده می‌شود یا با موسیقی اجرا می‌شود. شعر کودک توانایی زبانی کودک را گسترش داده و دامنه‌ی واژگان او را گسترش می‌دهد. توانایی درک، تمرکز فکری، دقت، خوب گوش کردن به واسطه‌ی شعر قابل فراگیری‌اند. اغلب شعرها با اجرای حرکات کوچک پیوند دارند و توانایی فیزیکی و حرکات‌های ظریف کودکان را تقویت می‌کنند. کودکان و قبل از همه کودکان کوچک‌تر تکرار را دوست دارند. احساس دوباره شنیدن به آن‌ها امنیت و اعتماد به نفس می‌دهد. شعر کودک براساس نیازمندی‌های کودک پایدار است. آن‌ها اغلب طنزآمیزند یا پایان طنزگونه دارند که کودک را به خنده و می‌دارد. این شعرها می‌توانند با حرکت هم همراه باشند. «هی! هی! سوارکار، یهو اگه بیفته، داد و هوار» و در این‌جا پدر یا مادر کودک را آرام به حالت افتادن رها می‌کند و بلافاصله او را می‌گیرد. بین کودک و بزرگ‌تری که شعر را برایش می‌خواند ارتباط تنگاتنگی برقرار می‌شود و کودک توجه را دریافت می‌کند. شعر خواندن به همراه بازی به شعر کودک تنوع می‌بخشد و کودک و بزرگ‌تر، نزدیکی و یکی بودن را تجربه می‌کنند. شعر کودک از این نظر جایگاه تعلیمی ارزشمندی دارد. حتی نوزادان هم ریتم را دوست دارند و می‌توانند شادمانه از آن به خنده آیند. کودکان به مراسم و تشریفات علاقه‌مندند. برای موضوعات مختلف و برای آماده کردن کودک جهت پذیرش کارهای خاص می‌توان شعری برایش یافت یا جور کرد. مثلاً شعرهایی برای مسواک زدن یا به رخت‌خواب رفتن، برای قبل از خواب نیم‌روزی یا برای قبل از غذا خوردن. تکرار این شعرها به کودکان اصولی ارائه می‌دهد که کودک در قالب آن اصول چارچوب خود را مشخص کند و این برای کودک حس اطمینان و امنیت در پی دارد. بعدها در مهد کودک، کودکان دوباره با این شعرها مواجه می‌شوند که اگر این آشنایی با شعر از خانه اتفاق افتاده باشد، شنیدن دوباره‌ی این شعرها به کودک میزان بیش‌تری امنیت و شادی می‌بخشد. مسیر تعلیمی تغییر می‌کند و استیل‌های تربیتی با گذشت زمان از راه می‌رسند. آنان با کودکی و کودک بودن عجین می‌شوند آن‌گونه که خیلی از بزرگسالان هنوز شعرهای کودکی‌شان را به یاد دارند.

هدف از شعر کودک چیست؟

شعر کودک از نسل‌ها پیش با انسان‌ها همراه بوده‌است و هم‌چون گذشته کشش و جاذبه‌ی فراوانی بر کودکان اعمال می‌کند. شعر کودک که بخش اساسی ادبیات کودک را تشکیل می‌دهد، باید با سطح رشد ذهنی و معیارهای دنیای کودکان و سن و سال کودک تناسب داشته باشد. محتوا و موضوعات باید از این دایره محسوسات زندگی کودک گرفته شده باشند. شعر کودک باید همواره پرتو خوش‌بینی و اعتماد بیفکند.

شعر مقفای کودک قالب بسته و ترتیب مشخصی در مصرع‌ها و بندها دارد. قافیه به شعرها توازن می‌دهد و به کودکان کمک می‌کند تا بتوانند آن‌ها را آسان‌تر از بر کنند. ریتم موجود در شعر به شعر هویت شعری می‌بخشد. قافیه به شعر موسیقی و ریتم می‌دهد. ترکیب‌بندی شعر کودک ساده و واضح است. شعر کودک قاعدتاً طولانی نیست تا برای کودک ملال‌آور نباشد. شعر کودک، تصاویر درونی می‌آفریند و بدین‌وسیله خلاقیت کودک را شکوفا می‌سازد. واژه‌ها در شعر کودک به سادگی در خاطر می‌مانند و تمرکز فکری ایجاد می‌کنند. شعرهای کودک دنیای تجربه شده‌ی کودک را منعکس می‌کند و به اعتماد می‌انجامد. شعر کودک طیف وسیعی از امکانات ارتباط با کودک را پیش‌رو می‌گذارد: می‌شود شعر را برای کودک بلندخوانی کرد، کودکان را به تعریف یا از بر کردن آن وا داشت، اجرا کرد یا تصویر زیبایی برای آن نقاشی کرد. وزن آهنگین آن را با حرکات تلفیق کرد، با تکان خوردن یا تاب خوردن، با جهیدن یا دویدن. به واسطه‌ی وزن و سجع تجربیات قابل لمسی به دست می‌آید. در هر حال از لحاظ آموزشی ارزشمند و هم‌چنین پرمعنا

است. براساس نیازمندی‌های کودک پیش می‌رود و کودکان دوستش دارند. شعر کودک همان اندازه زنده و شایان توجه است که کودکان هستند.

شعر را به کودکان یاد دهیم:

از دیر باز تاکنون شعر کودک از زندگی روزمره‌ی کودکان الهام گرفته است و مورد علاقه‌ی کودکان واقع شده است. شعر کودک نقش تعلیمی ارزشمندی در زندگی کودک دارد و به‌طور قطع بر زندگی کودکان اثرگذار است. تجربیات و فعالیت‌های مشترک کودکان و بزرگسالان احساس وابستگی در میان کودکان و بزرگسالان را به وجود می‌آورد. خواندن شعر برای کودک و گوش کردن به شعر از سوی کودک، رابطه ایجاد می‌کند. برای این که بتوان با کودک شعر خواند در درجه‌ی اول باید از آرامش و صبر برخوردار بود. در فضای زیبا و هماهنگ و با صدای متوازن و متعادل، شعر را بازی‌کنان دوباره و دوباره تکرار کرد. بسیاری از شعرهای کودکان با حرکات خاص یا بازی‌های انگشتی همراه‌اند. به‌طور مثال در شعر «این انگشت شست منه/ که آتش رو خوب خوب به هم می‌زنه» در حالی که با انگشت کودک تماس برقرار می‌شود. با تماس لمسی کلمه سریع‌تر تأثیر می‌گذارد. به‌کارگیری واژه، همراه با تماس تجربه‌ای است برای کودک، که عمیقاً در ذهن او حک خواهد شد.

کودکان کوچک‌تر تکرار و تقلید را دوست دارند اما به سختی می‌توانند تمام شعر را درک کنند. آن‌ها به زودی خواهند توانست واژگان را تقلید کنند که البته این مرحله در بعضی کودکان تندتر و در بعضی کندتر طی می‌شود. به هیچ وجه نباید برای از بر کردن شعر پافشاری شود و فشار و اجباری نباید در این رابطه از سوی بزرگ‌ترها اعمال شود. آرام آرام و همراه با بازی، باید کودک را با شعرها آشنا کرد و در این بین نشاط و شادمانی کودک را باید مدنظر قرار داد. بعد از این که کودک یک شعر را کاملاً یاد گرفت می‌توان کار روی شعر بعدی را آغاز کرد و به زودی کودکان گنجینه‌ای را در اختیار خواهند داشت؛ ویژگی‌ای که کودک را از احساس افتخار پر می‌کند و اعتماد به نفس او را قوی می‌سازد. هنگامی که کودکان سرحال هستند یاددهی برای شما بسیار آسان‌تر خواهد بود. بنابراین هدف اصلی، یک فعالیت آموزشی پر بار و ارزشمند است و یادگیری شعر یک نتیجه‌ی فرعی. شعر رابطه‌ی کلامی خوبی برای کودک فراهم می‌سازد که پیشرفت زبانی کودک را موجب می‌شود. در شعر کودک از مفاهیم بسیار سخن به میان می‌آید هم‌چنین حس شنوایی ورزیده می‌شود. و چه چیزی برای بزرگ‌ترها زیباتر از این که صدای خنده‌های از ته دل کودکان خود را بشنوند؟